

A haza minden előtt.

Irtva és az 1905. okt. 28.-án tartott felolvasó ülésen felolvasta

Kölönte Béla

,tanárjelölt.

Mély gyászba borult az ősi kastély. Oly csendes, oly néma itt ma minden. Az udvar üres, elhagyott, a cselédség szomorú arccal, lehajtott fejjel lézeng itt-ott. Az enyészeti angyalának szárnycsapása érinté az ódon falakat. Jó uruk haldoklik. Az öreg nemes ősei lovagtermébe viteté magát. Ott kívánt^o meghalni azoknak a képei előtt, kiknek példája vezérelte ez életen át. Szemükbe akart még egyszer nézni, meg akarta nekik mondani, hogy méltó volt hozzájuk. Egyetlen fia, nevének örököse lábainál térdelve, fejét a hidegülő kézre hajtva zokog. Az alkonyuló nap sugarai megvilágítják sápadt arcát, üvegesedő szemeit s pajzánul játszadoznak hőszi szakálán.

— „Csak egy szót még atyám! Önts vigaszt gyermeked szívébe, ki oly egyedül fog állani e világban. Jó atyám bölcs tanácsadóm valál; te irányítottad lépteimet. Hadd halljam, hadd zárjam szívémbé utolsó intelmedet!“ — esdekel az ifju.

Az apa felemeli fáradt szempilláit, tekintete őseinek képeire esik. Az üvegesedő szemben felcsillan a fény, kigyúl a sápadt arc, visszatér az élet a roskatag testbe. Reszkető kezével megszorítja a fia kezét:

— „Sokat, nagyon sokat szeretnék még neked drága fiam mondani — de óráim megszámlálvák és én nemsokára megtérek őseim közé. De felhasználom ez órát, átadom neked azt, ami életednek vezérszavaként leend. Rövid e tan, s mégis oly hatalmas; egyszerű és oly felmagasztaló. Ez volt jelszavunk, legyen neked is mindennapi fohászkod. E tan: „A haza minden előtt!“ Erről fogok neked most a halál küszöbén beszélni, ez végrendeletem

első pontja, utolsó óhajaim viszatérő refrainje. Ez ünnepélyes órában igérd meg haldokló apádnak, hogy szivedbe vésed utolsó szavait és ő nyugodtan száll le az ősi sirboltba.

— „Igérem szent fogadással erős esküvéssel!“ Az agg atya megnyugodott. Remegő kezei összekulcsolódtak, szemei az eget keresték, miközben ajkai halk imát rebegtek:

— „Örök Isten, honszerető népek nagy Istene! Im, trónod zsámolya előtt porba hull gyenge, erőtlen szellemem! Szivem egész melegével, s a jó teljes átérzésével remeg köszönetet rebegő ajkam. Oh Uram azért, hogy szivembe ültetéd a honszeretetet, e legnemesebb érzélem csiráját, mely ma már erős fává izmosodva betölti egész valómat, s erőt ad az élet véghatárán roskadó testemnek. Ennek, s ennek révén meg nem érdemelt, s ki sem érdemelhető kegyednek tulajdonítom, hogy önérzettel tekintettem szabad nép büszke fiának szemébe, hogy bizalommal emelem most hozzád, Mindenség Atyja, erőtlen szemem. Alázattal imádtalak Téged és önérzettel szerettem hazámat mindig. — De nézd Uram gyenge, gyarló teremtményed vagyok! A feladat erőmet felülmulja, azért siess segélyemre, vess egy utolsó sugarat homályosuló agyamba, hogy amit most a szivem érez, elmém kellőleg adja át szeretet gyermekének. Oh adj ihletet szavaimnak, erőt a gondolatnak, mélységet az eszmének. Uram, Árpád fiainak nagy Istene!“

Az ősz apa megkönnyebbülve sóhajtott fel. Fiára nézett hosszan és kezdé:

Haza! Te szent titok, főséges szó, megérthetetlen szeretet forrása. Mindaz, ami szivünknek kedves, a miért élni édes, küzdeni magasztos, halni dicsőséges — feltalálható a te nevedben. A gyermekkori emlékek felújulnak a férfiu lelkében, ki szülőföldjétől elszakadva küzd az élet tengerén, s az elfáradt aggastyán gyermeki kegyelettel tér megpihenni oda, hol bölcsőjét ringatták. S ha eltávozzunk visszasóvárog, visszaszárnyal lelkünk újra, meg újra arra a darab földre, ahonnan egy megmagyarázhatatlan érzést, mint bűbajos talizmánt vittünk útravalóul magunkkal. De mi is az a hon... a haza? — Talán egy elvont eszmény, vagy csak egy szimbolum. Nem! nem elvont eszmény, hideg szimbolum vagy te csupán, hanem élő édes valóság, a melyet látunk, érzünk és tapintunk. Atyánknak könyve, mely földöntúli boldogsággal tölti el keblünket; lelkünk legelső megindulása. Az üdítő hant, az éltető napsugár, a szomjoltó forrás, az aranykalászos mező, melyből az élet fakad; ringó bölcsőnk

tündérmeséje, szülőfalunk harangjának ezüstcsengésű szava; rónáink délibábjá, suttogó erdeink árnya, szivdöbentő szakadékaink mélysége, magasra nyúló bérceink zúgó fenyvese csobogó patakjaival, vízeseink harsogásával — mind mind együttvéve . . . fiam, ez a haza!

S most kezedet szivedre téve sugd meg jó atyádnak, sugd bizalmasan, bensőséggel, mint az ifju lány jó anyjának szive édes titkát; mond mit érzel annak elgondoltára, hogy mind e gazdagság a tied is? Oh mond, — de mégse! Ami kimondhatatlan, végtelen, ne rakj rá szóbilincseket. Te csak szeress némán, de annál bensőbbben. Szeresd hazádat is és ne mond. A néma szeretet szűz, mint a lélek, melynek a szó még nem véthetett!

De szemeid kérdeve függenek ajkimon. Értem a kérdést. Azt akarod tudni, hogy miként kell hát szeretni a hazát? Megmondom!

Emlékezzünk csak vissza gyermekéveinkre! Mikor csattant ki arcunkon először a lelkesedés pirja? Mikor dobogott fel szivünk büszkeség önértetétől áradozva? Ugy-e bár; valahányszor atyáink térdén, vagy az iskolapadon ülve, visszafojtott lélekzettel lestük a szeretett atya, vagy a jó iskolamester ajkain elömlő édes történeteket, melyek a halálba menő hőskről, önzetlen szivig hú honfiakról, honleányokról szóltak és azokról akik megalapították nemzeti létünk ezer éves dicsőségét! Arról, akit nem szédített meg semmi mélység, nem riasztott vissza semmi magasság! Aki mosolyogva nézett szembe az erőszakkal, és megvetéssel tudott felülemelkedni minden csábításon. Aki eltudta fojtani szivében az önzést, s azt a silány dicsvágyat, amely meg nem fér a hazáért mindent feláldozni kész szivek végtelen szerelmével.

Hadd lépjenek elő az évszázadok ködös homályából azon messés hősök, martirok és honleányok, kik példájukkal tanítanak arra, hogy a haza minden előtt. Hadd gyönyörködjem az emlékezet tündér szép világában, szűrődjék meg lelkem ott a napfényes magasságban, az emlékek üde illatában!

Oh végy szárnyakra engem is, halandót — emlékezet. Csak addig mig belepillantok az idő messzeségébe, csak egy futó pillantásra bárcsak addig, mig egy hulló csillag kilobban az égen, s fénybe vonja a sötét éjszakát. —

Majmina tündér bűvös ujjá éri szempilláimat!

*

1849-ben vagyunk. Kicsiny kunyhójában, mécsese mellett ül az öreg özvegy asszony. Bizonyosan távollevő fiáért, hátra levő nap-

jai gyámoláért imádkozik, ki talán most vívja a csatát hazája eleneivel. Mikor hire járt, hogy a haza veszélyben van, oda adta ő is legdrágább kincsét, elkészült már azóta arra is, hogy halál hírére hozzák — de Istenem, melyik anya ne imádkoznék azért, hogy mégis ha a haza kárt kívánata teljesülése útján nem szenved, egyetlen gyermeke, kenyér-keresője életben maradjon. „Nagy Isten, oltalmazd őt!”

— Jön egy szélroham, s a töredezett ablakon át besivítva, eloltja a mécses. „Valaki meghalt!” rebegik ajkai, s reszkető kézzel keresztet vet: „Istenem, tartsd meg a hont, s ha lehet őt is!”

* * *

Októberi ködös reggel. Az aradi vár csendjét tompa dobörgés veri fel. A várkapu megnyílik s a kituduló osztrák katonaság tömör sorai között honvédtábornokok haladnak nyugodtan, felémelt fejjel. Talán díszszemlére vonulnak? A Golgotha felé fiam, hol rájuk a bitó, a szégyenteljes halál vár. Meghalnak mert szerették a hazát. Nyugodtan fogadják a halált, pedig majd mindenikük szerető hitvest, árva gyermekeket hagy hátra a vigasztalan, a kétes jövőnek, a marcangoló fájdalomnak. S eljön minden esztendőben, mint a sirból feljáró kísértet, e napnak szomorú emléke. Komoly ünnepies arccal mintha Magyarország nemtője volna, s tanúságot tesz a múlttól. Nem azért, hogy vérünket felforralja, hogy szivünkbe üszköt dobjon, hanem azért, hogy tanítson. Kezéről lehullott bilincs, szeméből kiszikkadt könny, szívében nincs már gyűlölet, s ha megszólal — csodálatos igék szálanak el ajkáról — a haza önzetlen szeretetére int.

* * *

A majtényi síkon lerakta fegyverét a kuruc tábor. Fenn a Beszkidek lejtőjén szomorúan halad egy kis csapat.

Süvölt az északi szél — szívrepesztően, panaszos hangon bűg a tárógató:

Őszi harmat után,
Nagy hegyeknek ormán
Fujdogál a hideg szél.
Zöld erdő harmatját
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél.

A határon megáll a csapat. S a csapat élén az a nemes tartású bánatos arcú férfi vissza tekint az eltűnő tájra — könnyet morzsol

ki szeméből, leborul, s ajkával illeti a drága rögöket, majd remény-nyel szívében bizva tekint az égre, s tovább vonul a csapat. A hon há-
tára már a kéklő távolba vész, a tárogató hangját szakadozva
hozza el a szél, amint sír, siratja fejedelmét:

Régi időm elmúlt,
Most másképen fordult,
Szomoru az én sorsom . . .

S megy Rákóczy, a nemes fejedelem, hazája üdvét, szabad-
ságát keresni. — Az idő eltelt, a gyűlölet heve leszikkadt, s te haza
térsz nemsokára. De hogy hogyan fogsz majd megpihenni, azt nem
mondom, nem mondhatom, mert nem szoktam sírni! —

* * *

A Duna tulsó partjánál Orsova alatt, magános férfi ül ringó
csolnakon. Csolnakját háragosan csókdossák a zajgó habok, de na-
gyobb vihar dul keble mélyén. A lélekvesztő révét ér, s partra
szökken utasa.

Vissza tekint az elhagyott földre, térdre esik, kezei összekul-
csolódnak szíve fölött, tekintete az eget keresi! Csitt! hazájáért
imádkozik Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója. Vigaszt nyer,
s még egyszer búcsut intve — megy, megy, mint Rákóczy!

S te csak nemrég elköltözött nagy lélek, ki a túlvilágon is
az édes hazát szereted és fölötte pihenteted örkődő szemed, bizonyára
amint belátsz szívünk redőibe, azt is megérezted, hogy mint re-
megett meg hamvaidd hazatértére a drága teher alatt a négy folyam
között e föld és meghallottad a jajkiáltást, melytől megrendült völgy,
halom, a délibábos róna, a fenyvesek koszorúzza bérc, mert mind-
ezekbe be van írva a te neved.

Ha szived néha elfogul, ha elméd tévútra téved valamely pil-
lanatnyi behatás alatt; tekints e példákra. Ha anyagi előnyeid
sikra szállanak legszentebb érzelmeiddel, segítenek ez emlékek. Ha
keserűség, üldöztetés várnak rád ez eszmék birtokáért; vigasztal-
janak e példák. Mert lehetetlen az, hogy e példákra való emléke-
zés vissza ne riassza a honárulót, hacsak meg nem kövült a szív keblé-
ben; lehetetlen, hogy vissza ne térjen a kivándorló, ha ezekre
gondol. Üzön bár a szégyennek és megaláztatásnak sötét szelleme;
kísértsen a hiuság és pompa ördöge; kergessen a nyomor és éh-
inség — ha van érző szived, s szivedben csak parányi szeretet, nem
hagyod el e földet! “

E szavakra mintha megújult volna az ősz nemes. Egész lénye átváltozott. Beesett szemei kigyúltak, sovány keze idegesen rándult ökölbe, s indulattól reszkető hangon kiáltá :

— „Ha mindez meg nem hat, akkor — vándoroljatok ki ! Ha a hazát csak akkor kell szeretni, mikor az élv és dicsőség és akkor nem, ha a honszeretet neve keserv; ha a távozni készülő nem hall lelkében semmi hangot, mely marasztja; ha számot vetve magatokkal meggyőződtek arról, hogy itthon nem tudtok semmit használni; ha a legszentebb remények utolsó csilláma is kihamvadt kebletekből — — úgy — hagyjátok el hazátokat !

Hisz mi a hon? Föld, melyet másutt ingyen osztogatnak ! Itt ugyan őseid vérén virul a fű, de amott még gazdagabb. Itt ugyan pillanatod, kedves vagy bánatos, dicsőség, vagy gyász emléke — egy halom, egy diadalmező; egy rom, vagy egy sir ! Mit látsz rajtuk ? Kilátás van másutt is, s akik meghaltak, azoknak mindegy, akár emlékeznek rájuk, akár sem.

Légy hidegvérű ! Hát mi érdeme van arra e nemzetnek, hogy szeresd ? Historiája van más népek is, talán nagyobb, mint a miénk — jövője fényesebb akárhányak — gazdagabb valamennyi. S mi a honszeretet ? Lelki gyötrődés, költői rajongás, gyermeki ösztön. Utasítsd ki ez érzelmet szívedből, s hitesd el magaddal, hogy elég nagy a világ, hogy az emberek mindenütt egyenlők, s az emberiségre nézve teljesen mindegy, akár létezik magyar nemzet, akár nem !

Hagyja el hazáját, ki ebben nem érez semmi mást, mint éghajlat változást — aki visszatekinthet a határról a nélkül, hogy szemei nedvesek legyenek, akinek nincs egyéb terhe, mint az úti podgyász. Az boldog ember, s okosan cselekszik, ha itt hagy minket, kik elvagyunk szánva türni mindent, fáradni mindig és megtartani a régi szívet mindhalálig !“

Az ősz nemes fáradtan dőlt vissza karszékebe, arca halványabb lett, szemei még inkább beestek. A fiu megilletődve hallgatta atyja kitörését, s most könnytelt szemmel ragadta meg az erőtlennül alá csüngő jobbot.

— Soha sem teszem atyám !

Az ősz ajkán szelid mosoly jelent meg, kezét fia fejére téve, gyenge hangon beszélni kezdett.

— Tudom, te jó vagy. Te szívedbe vésed szavaimat. Szeretni fogod hazádat, mint őseid és én szerettem. Én meghalok, már érzem

a halál leheletét arcomon, de te nem fogsz utánnam szomorkodni, hanem az irántam táplált szeretetet átvive a hazára, azt annál jobban fogod szeretni mindig, s minden előtt!

Az ősz arca átszellemül:

— Csitt! Lenn a nehéz domb alatt, a fű gyökerén is alul, ott veri a költő kobzát, arany lantját ezüst húrral. Olyan bűbajos dalokat zeng! Társai, a többi halottak körülülnek, úgy hallgatják. Zeng nekik dicső napokról, nagy nemzetről, tündöklő honszerelemről, mely a sír mélyén sem szunyad. Én is megyek... már hallok a dalt... Fiam! A haza minden előtt!